

Posudek oponenta na disertační práci PhDr. Veroniky Skalecké

Řízení a kontrola regionálních médií v Československu v 70. a 80. letech 20. století na příkladu informování o kulturních událostech pardubického okresu. Pardubice, 2018. 198 stran + přílohy.

Úvodem musím poznamenat, že nejsem ani teoretikem médií, ani historikem, který by se jejich činností v kterémkoliv období jejich existence někdy zabýval. Nicméně z hlediska mé ryze historické profesionální specializace je na místě posoudit silné sepětí textu této disertace s dějinami Pražského jara a následné normalizace.

Předmětem disertační práce PhDr. Veroniky Skalecké se stala zatím stále nedostatečně prozkoumaná tematika působení komunistických regionálních médií a způsob jejich ovládnutí (řízení a kontroly) krajskými a okresními stranickými orgány a národními výbory v normalizačním dvacetiletí od nástupu Gustáva Husáka do vedení KSČ v dubnu 1969 až po rok 1990. Autorka v práci zkoumá jak proces řízení médií, tak podobu jejich kontroly politickými a státními orgány. Aby nemusela vysvětlovat v různých souvislostech důvody normalizační reality ve světě sdělovacích prostředků, rozhodla se provést v první části práce výklad politického a společenského vývoje Československa v době Pražského jara, tedy v reformních letech 1968–1969. Ve dvou kapitolách se proto zaměřuje na obrodné hnutí a dobové působení médií. Lze s tím souhlasit, stejně jako je logické, že první kapitola pojednává tuto tematiku v celostátním rozměru, zatímco druhá se zaměřuje na Pardubicko.

V další části práce (3. – 5. kapitola), nazývané případovou studií (tento termín klasická historie nezná), autorka ztotožnila rozsáhlou tematiku médií a jejich působení ve společnosti s regionem Pardubicka a jeho periodikem *Zář*. Jedná se o klíčovou část práce a důraz na poznání podoby řízení a kontroly médií se odráží i v důkladném rozboru personální a organizační stránky jejich působení. Poměry ve sdělovacích prostředcích a kulturní sféře jsou hlouběji postiženy, aby bylo možné proniknout ke způsobům, jimiž byla média a kulturní instituce ovládnuty, řízeny a kontrolovány. Opomenuty nezůstaly ani další složky mediálního světa zvoleného okresu – rozhlas, závodní časopisy, studentský časopis pardubické vysoké školy, stejně jako jejich tvůrci novináři včetně tzv. dopisovatelů. To je důvod, proč se čtenář seznámí také s východočeskou pobočkou Svazu českých novinářů nebo studentskými redaktory a jejich osudy. Posléze je předmětem pozornosti kulturní rubrika *Záře* a způsob jejího politicko-ideového řízení a kontroly. Obsah rubriky posloužil analýze kulturního dění, ale i jeho obrazu v novinářské reflexi, což je dále porovnáváno se situací v krajském deníku *Pochodeň*, vydávaným KV KSČ Východočeského kraje v Hradci Králové. Z poměrně rozsáhlého obsahu kulturní rubriky se Skalecká soustředila na témata se silným politickým nábojem – jednak politická výročí (československá, ale i sovětská), jednak politické akce jako byly sjezdy KSČ a volby a způsoby jejich prezentace formou kulturního zpravodajství. Jelikož podstatnou složkou zájmu komunistických orgánů o politicky přesvědčivé mediální zobrazení kulturního dění byla kulturní oblast v širším slova smyslu, je do textu práce pojato také působení Východočeského divadla, hudebních souborů a dalších subjektů kulturního světa.

Veronika Skalecká se výzkumu pardubického okresu a jeho mediální sféry v letech normalizace věnuje od studií, jak o tom svědčí její diplomová práce i publikace, která vyšla před třemi roky pod názvem *Pardubice v období normalizace: Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989* (Červený Kostelec 2016). Není proto divu, že přikročila k přípravě disertace již s poměrně hlubokými znalostmi látky. Přesto nepodcenila žádnou složku přípravy, naopak postupovala, zdá se, velmi odpovědně, o čemž svědčí rozsáhlá heuristická základna představující řadu analyzovaných písemných pramenů, zachovaných z působení orgánů státní správy a zejména krajských a okresních orgánů KSČ v různých archivech, dobový tisk, výsledky rozhovorů s pamětníky a účastníky dobových událostí, prováděných metodou orální historie, a rovněž elektronické zdroje.

Podstatnou složku tvořilo studium odborné literatury, historické i vázané na problematiku

médií; umožnilo tak dosáhnout širší rozhled po politickém, mediálním, ideologickém a kulturním vývoji společnosti od sklonku šedesátých let až do rozpadu komunistické moci a jejího politicko-společenského systému na sklonku osmdesátých let minulého století. Vedle heuristiky bylo důležité, jak doktorandka metodicky a metodologicky vymezila tematické zaměření svého výzkumu a následně i připravené disertace. Mnohé, pokud jde o způsob zkoumání, představila Veronika Skalecká ve svých tezích, v nichž přesvědčivým způsobem vyložila koncepci, metodické přístupy i cíle připravené disertace, kteréž jsou stanoveny nepochybně logicky a relevantně k potřebám výzkumu.

Jako historik zabývající se rozsáhlou tematikou československé reformy, jejím vznikem, průběhem, výsledky a následnou porážkou, bych rád podotknul, že literatura k dějinám reformy je velmi rozsáhlá. Autorka se jistě nemohla seznámit se všemi podstatnými příspěvky, neboť to nebylo ani předmětem výzkumu, nicméně při výkladu historických událostí Pražského jara by bylo vhodné se opřít o poněkud četnější literaturu. Práce Vojtěcha Mencla a kol. *Křížovatky v dějinách XX. století* (1990) byla přece jen výrazně překryta výsledky činnosti Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970, publikovanými jejími členy alespoň ve stručné verzi v dvoudílné práci *Československo roku 1968* (1993).¹ Výsledky výzkumu následujícího desetiletí, do něhož se zapojilo velké množství dalších autorů, jsou zachyceny v rozsáhlé práci kolektivu autorů vedeného Jiřím Kocianem, *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989* a zpřístupněné na webových stránkách ÚSD AV ČR, v. v. i. Praha (2006).² Přehlédnout nelze ani práce Karla Kaplana, klíčové osobnosti výzkumu dějin komunistického režimu v poválečném Československu.³ Vzhledem zájmu autorky o politické události v letech 1968–1969 a také o vývoj v hromadných sdělovacích prostředcích v této době by jistě stála za zmínku edice věnovaná tisku po lednu 1968⁴ anebo vzpomínková práce Dušana Havlíčka, přibližující situaci v sekretariátu ÚV KSČ v druhém pololetí roku 1968 právě ve vazbě na svět médií.⁵

Struktura práce vykazuje vedle standardního úvodu a závěru, jejichž obsahová stránka odpovídá v obou případech obecně požadovaným předpokladům, a proto nepovažuji za potřebné se jimi dále zabývat, celkem pět kapitol. Všechny kapitoly jsou vnitřně hodně členěné. Autorka volí ve stavbě textu chronologicko-tematický princip, ale základní dělení kapitol je primárně dělení tematické, u podkapitol zejména v první části disertace spíše chronologické.

V. Skalická respektuje dnes dosti rozšířené, z přírodních věd přejaté členění kapitol, což znamená, že vnitřně je text práce členěn do pětivrstevnaté úrovně. Tento postup jistě usnadňuje zpracování textu, avšak na druhé straně poněkud atomizuje koncepci a rozbíjí i celistvost vytvářeného obrazu. Nutí vnímat některé z vysvětlovaných aspektů „škatulkovitě“ a v linii podřízenosti, ač tomu tak v realitě vždy nebylo. Mnohé z faktů jsou úzce provázány a navzájem se ovlivňovaly.

Jistou nesourodost spatřuji také v pojmenování jednotlivých dílčích kapitol, které není zcela konzistentní. Názvy podkapitol u první kapitoly jsou nejprve motivovány chronologicky (*Pražské jaro a postavení médií; Srpnová okupace a činnost médií; Posrpnový vývoj a konec*

¹ *Československo roku 1968*, díl I, Václav KURAL a kol. Obrodný proces, a díl II, Vojtěch MENCL a kol., Počátky normalizace. Praha 1993.

² Konkrétně v I. hlavě *Politický režim v Československu* od Michala Barnovského kapitola Nástup a rozvoj reformního hnutí 1963–1967 s. 15–20, a od Ondřeje Felcmana kapitola Československá reforma 1968–1969, s. 21–30 a dále celá XIX. hlava *Československá reforma*, s. 1–79 s příspěvky Jiřího Hoppeho k problematice médií a občanské společnosti.

³ Alespoň Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha 1993.

⁴ Jiří HOPPE, *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, 11. díl, Praha – Brno 2004.

⁵ Dušan HAVLÍČEK, *Jaro na krku. Zápisky ze sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968*, Praha 1998.

Pražského jara), poté již jen tematicky (*Stranické čistky, Poučení z krizového vývoje; Vymezení pojmu normalizace*). V druhé kapitole jsou požívány nejprve názvy tematické povahy (*Územní členění Československa a struktura regionálních médií, Média v okrese Pardubice*), pak názvy spíše chronologické (*Pražské jaro a srpnová okupace v okrese Pardubice a na stránkách Záře, Srpen 1968 – není s ohledem na tuto subkapitulu označení srpnová okupace v předchozí subkapitole 2.3 zbytečné?; Demonstrace v letech 1968–1969 a první výročí okupace v pardubickém regionu; Normalizace v okrese Pardubice*).

V dalších kapitolách již jde především o tematické členění, kterému nelze nic vytknout. Avšak skutečnost, že analýza faktů ve zvoleném Pardubicku mnohdy přerůstá do širšího východočeského prostoru a že v některých případech je čtenář nejprve zasvěcován do poměrů na pardubickém okrese, aby se pak vzápětí seznamoval se situací v krajských rozměrech a v krajských subjektech (nakladatelství Kruh) nebo v kulturním dění města Hradec Králové, by mohla být lépe zpracována – v širěji pojatém pojmenování v názvu kapitoly anebo – možná ještě lépe – jiným řazením v jejím rámci.

Pro budoucno nemyslím, že by bylo nějak obtížné si s názvy trochu „pohrát“ a sjednotit jak přístup k jejich využívání, tak jeho logiku. V případě dopracování práce do publikační verze bych doporučoval příliš podrobné rozčlenění výrazně utlumit, koncipovat výklad v kapitolách do méně dělených celků a zbavit se hlavně číselných řad vyhlížejících příliš statisticky. Současně bych důkladně zvažoval názvy a snažil o jejich sjednocení a větší logičnost.

Práce má obsáhlý poznámkový aparát, celkem dosahuje počet odkazů úctyhodného čísla 735. K podobě záznamu odkazů lze poznamenat snad jen to, že plná citace u knih i článků je nutná při prvním odkazu, při opakování je to však již zbytečné. V odborné literatuře se takto nepostupuje, zkrácení šetří prostor a současně méně zatěžuje pozornost čtoucího. Týká se to hlavně literatury, ale i poznámky o archivních dokumentech lze zestručnit.

V práci V. Skalecké jsem neshledal podstatná, zásadní věcná pochybení. K menším patří jednak omyl, opakovaný dokonce dvakrát, o XIV., mimořádném sjezdu KSČ, kdy vysočanské shromáždění je autorkou považováno od počátku za sjezd (s. 19 a s. 50). Skutečnost byla složitější. Do vysočanské Kolbenky, jednoho z národních podniků VHJ ČKD Praha, se sice sjeli delegáti sjezdu, ale pouze na poradu, kterou svolal MěV KSČ Praha. Až v průběhu schůze, kdy bylo patrné, že s výjimkou zástupců Slovenska je na místě většina delegátů, se její účastníci rozhodli prohlásit své jednání v souladu se stranickými stanovami za regulární sjezd strany. Historická věda proto nazývá vysočanské shromáždění (mimořádně chráněné členy Lidových milicí, věrnými Dubčekovi) XIV., mimořádným (vysočanským) sjezdem KSČ. Reálně neměl tento sjezd, ani jeho výsledky dlouhé trvání. Na základě moskevského protokolu jej prohlásilo zasedání ÚV KSČ 31. srpna 1968 za zrušené. Číslovku XIV. dostal poté sjezd znormalizované KSČ svolaný na květen 1971, neboť uspořádání původně svolaného sjezdu (měl se konat 9. září 1968) Sověti nedovolili.

K několika dalším nepřesnostem historické povahy náleží:

- tvrzení, že strahovské události byly motivovány vypínáním světla na kolejích z úsporných důvodů na s. 15 (nikoliv, vinu neslo především špatně udělané elektrické vedení);
- setkání Dubčekova vedení KSČ s představiteli pěti „bratrských“ stran v Bratislavě se konalo až 3. srpna a vůbec se netýkalo československých poměrů (o nich se jednalo před tím v Čierné nad Tisou);
- odvolání ředitele ČTK M. Sulka a šéfredaktora Rudého práva B. Švestky je spojeno s odvoláními ústředního ředitele Čs. televize J. Pelikána a ústředního ředitele Čs. rozhlasu Z. Hejzlara a označeno za dopad normalizace (s. 21 a výslovně a opakovaně s. 26). U prvních dvou to tak není; byli pro dubčekovské křídlo nepřijatelní, neboť patřili k prosovětským neokonzervativcům angažujícím se v přípravě invaze, a proto byli – k nelibosti Brežněva – za

to odvolání. Pronormalizační povahu mělo jen odvolání důsledných reformních komunistů Pelikána a Hejzlara, kteří byli pro změnu nepřijatelní pro Moskvu;

- v Moskvě při jednáních s čs. představiteli 3. a 4. října 1968 nezískal Brežněv jejich souhlas s podpisem smlouvy o dočasném pobytu vojsk, ale donutil Dubčeka a kol., že souhlasili s její přípravou, aby část sovětských vojsk mohla v zemi zůstat nadále.

Stylistiku práce hodnotím velmi pozitivně, i když některé drobné lapsy v gramatice nelze nevidět. Z hlediska logiky výkladu však vzbuzuje poněkud negativní dojem občasné opakování některých historických fakt, k čemuž možná přispěla silná atomizace textu do řady dílčí kapitol a subkapitol. Markantní je to na s. 124 a 125, kde se opakuje údaj o obnovení základních organizací KSČ, SSM a SČSP ve Východočeském divadle nebo, že Záře měla 4–5 redaktorů (s. 80–81). Opakované zmínky o vedoucích redaktorech Záře v subkapitolkách 3.2.1.2.3 a 3.2.1.2.4. by bylo možné odstranit, kdyby byly vzpomínky vedoucího redaktora Krále z druhého textu využity přímo v textu prvním.

Závěrem lze konstatovat, že Veronika Skalecká naplnila důvody a cíle stanovené pro poznání mediálního a kulturního světa normalizačního Pardubicka. Analýza kulturní rubriky potvrzuje skutečnost, že kultura v podobě akcí nejrůznějšího typu podporovala politickoideovou linii stanovenou KSČ a tuto celostátně uplatňovanou politickou praxi bezesbýtku naplňovala právě v podmínkách středně velkého regionu, patřícího však svých hospodářským významem (dopravní křižovatka, rozsáhlý chemický průmysl, výnosná zemědělská výroba), demografickou strukturou (město dosahující téměř parametrů velkoměsta, umístěné v centru okresu), kulturní tradicí a přítomným vysokoškolským prostředím k nejrozvinutějším podoblastem Čech. Podstatné je, že výklad přináší jak interpretaci výsledků analýzy kulturní rubriky, tak vylíčení řídicí praxe politických orgánů v oblasti kultury a médií. Nelze než souhlasit, že má proto ve skladbě disertační práce své místo také pojednání o širším kulturním světě (divadlo, festivaly, hudební tělesa, knihovny, besedy a vyhlašované soutěže), neboť i jejich prostřednictvím bylo obyvatelstvo ideologicky vychovááno a ovlivňováno, což zase muselo nutně nacházet svůj odraz v obsahu kulturní rubriky tisku a jeho informačním propagandistickém a aktivizačním zaměření. Je zřejmé, že v tomto světě výrazně záleželo na politickém ukotvení redaktorů, umělců a kulturních pracovníků, na jejich sepětí s marxisticko-leninskou ideou a komunistickou ideologií a praxí.

Nevelké připomínky nesnižují nijak hodnotu této práce. Oprávněně byla přijata k obhajobě jako původní dílo, které je nesporným přínosem pro poznání způsobů, kterými si KSČ mocensky, personálně a organizačně zajišťovala naplňování své politiky v oblasti hromadných sdělovacích prostředků i kultury v daném regionálním celku – dílčího, avšak klíčového regionu východočeské oblasti. Je jí však třeba ocenit také za úsilí poznat blíže důvody takového uplatňování mocenské převahy KSČ – vyplývaly z porážky československého pokusu o radikální reformu politického systému sovětského typu na sklonku šedesátých let zahájené sovětskou invazí.

Doporučuji proto udělit PhDr. Veronice Skalecké po úspěšné obhajobě své disertační práce titul Ph.D.

V Praze 21. ledna 2019

prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.